

OBSAH

Úvod (Josef Váňa)	5
Předmět a úkoly dějin pedagogiky — Vědecký základ dějin pedagogiky — Pojetí pedagogického dědictví minulosti. — Prameny k dějinám pedagogiky — Význam studia dějin pedagogiky.	
Kapitola I. Vznik výchovy jako společenského jevu (Karel Čondl)	8
Výchova v prvobytně pospolné společnosti	
Vznik výchovy — Charakter výchovy v prvobytně pospolné společnosti.	
Kapitola II. Výchova a vzdělání v otrokářské společnosti (Karel Čondl)	10
1. Vznik škol v zemích starého Východu	
2. Výchova a vzdělání ve starém Řecku	
Celková charakteristika řecké výchovy — Spartská výchova — Aténská výchova — Názory na výchovu v řecké filosofii — Demokritos — Sofisté — Sokrates — Platón — Aristoteles — Výchova a vzdělání v období helenismu.	
3. Výchova a vzdělání ve starém Římě	
Charakteristika římské výchovy — Rodinná výchova v počátcích Říma — Školy v republikánském Římě — Výchova v císařském Římě — Quintilián.	
4. Úpadek výchovy a vzdělání v době rozkladu otrokářské společnosti	
Vnitřní rozklad římského impéria — Kulturní úpadek a vznik křesťanství — Křesťanské školy.	
Kapitola III. Výchova a vzdělání ve feudální společnosti (Karel Čondl)	27
1. Církevně dogmatický ráz výchovy a vzdělání v raném středověku	
2. Církevní školy ve střední a západní Evropě	
Školy klášterní — Školy katedrální — Školy farní — Omezený význam církevních škol.	

3. Osvěta v Byzanci a v Rusku v 6.—15. století	30
Byzanc-dědička antické kultury — Vliv byzantské kultury na počátky vzdělanosti v našich zemích — Vzdělání a školy v Rusku v 6.—15. století.	
4. První školy v českých zemích a na Slovensku	32
5. Výchova světských feudálů	34
6. University	35
Vznik universit — Scholastika na středověkých univerzitách — Pražská universita Karlova — Mistr Jan Hus — Universita v Bratislavě a styky Slovenska s pražskou universitou — Význam universit.	
7. Městské školy	41
Vznik městských škol — Organizace městských neboli partikulárních škol — Školy dětinské a školy pokoutní — Učitelé a žáci na školách partikulárních — Učení a kázeň — Školní řády — Partikulární školy na Slovensku.	
8. Pedagogické názory v období renesance	45
Humanismus a kritika feudální výchovy — François Rabelais — Thomas More — Vliv humanismu na školu a výchovu v českých zemích a na Slovensku.	
9. Školství v období reformace a protireformace	49
Pedagogika německé reformace — Martin Luther — Protestantské školství v českých zemích a na Slovensku — Bratrské školy v Cechách a na Moravě, Jan Blahoslav — Jezuitské školství.	

Kapitola IV. Pedagogický systém Jana Ámosa Komenského (Karel Čondl)

1. Život a dílo J. Á. Komenského	56
Komenského dětství a doba studií — Komenský v Přerově a ve Fulneku — Léta skrývání ve vlasti — Komenský ve vyhnanství — Pobyt v Anglii — Pobyt ve Švédsku — Návrat do Lešna. Pobyt v Šaryšském Potoce — Poslední léta Komenského v Amsterodamu — Velikost životního díla J. Á. Komenského.	
2. Základy pedagogického systému J. Á. Komenského	65
Komenského poměr k vědě — Komenského pedagogický realismus — Komenského demokratičnost — Komenského vlastenectví — Komenský, bojovník za mír.	
3. Didaktika	70
„Didaktika velká“ — Obsah Didaktiky — Cíle a úkoly výchovy — Přirozená výchova — Postup ve vyučování — Mravní výchova — Školská organizace — „Analytická didaktika“ — Zásada názornosti — Zásada aktivity žáků — Zásady týkající se postupu vyučování.	
4. Informatorium školy mateřské	78
Vznik „Informatoria“ — První soustava předškolní výchovy — Péče o tělesný a duševní vývoj dítěte — Počátky rozumové výchovy — Výchova manuálních činností — Výcvik řeči — Mravní výchova — Příprava dítěte ke vstupu do školy.	

5. Význam J. Á. Komenského 81
 Ohlas díla Komenského v dějinách školy a pedagogiky — Komen-
 ský a dnešek.

Kapitola V. Buržoazní pedagogika v 17. a v 18. století a v první
 polovině 19. století (Karel Angelis) 84

1. Pedagogické názory Johna Locka 84
 Rozklad feudalismu a nástup buržoazie v Anglii — Sociálně poli-
 tické a filosofické názory Johna Locka — Lockovy pedagogické
 názory — Lockův systém.
2. Pedagogický systém J. J. Rousseaua 89
 Francie před buržoazní revolucí — Život J. J. Rousseaua — Rous-
 seauovy názory společenské a politické — Přirozená výchova —
 Věkové stupně a postup výchovy — O výchově žen — O výchově
 občana — Rousseauův význam v pedagogice.
3. Otázky výchovy a vzdělání v dílech francouzských materialistů 94
 Francouzští materialisté — C. A. Helvétius — D. Diderot.
4. Návrhy na úpravu školství a výchovy v období francouzské buržo-
 azní revoluce 98
5. Pedagogický systém J. H. Pestalozziho 99
 Švýcarsko na konci 18. století — Život a pedagogická činnost Pes-
 talozziho — Společensko-politické a filosofické názory Pestaloz-
 ziho — Cíle a úkoly výchovy — Teorie elementárního vyučova-
 nání — Metodika učebních předmětů v počátečním vyučování —
 Výchova v rodině — Význam Pestalozziho.
6. Pedagogická činnost a názory Roberta Owena (Marie Bartušková) 106
 Utopický socialismus — R. Owen a jeho pedagogická činnost
 v New Lanarku — Pedagogické názory R. Owena.
7. Škola a pedagogika v Německu v první polovině 19. století 110
 Osvětská pedagogika v Německu na konci 18. století — Pedago-
 gický systém Herbartův — Fröbelova teorie předškolní výchovy —
 Pedagogická teorie A. Diesterwega.

Kapitola VI. Výchova a vzdělání v českých zemích a na Slo-
 vensku v období národního obrození (Ervín Koukal) 118

1. Stav školství a školské reformy koncem 18. a začátkem 19. století 118
 Hospodářsko-politické podmínky tereziánské reformy školství — Re-
 formy školství za Marie Terezie a Josefa II. v českých zemích —
 Metody vyučovací a výchovné práce na národní škole — Tere-
 ziánská reforma školství na Slovensku — Školství na Slovensku
 v období slovenského obrození a národně politického hnutí.
2. Vlastenečtí učitelé v době národního obrození v českých zemích
 a na Slovensku 132
 Úloha vlasteneckých učitelů v době obrozenecké — J. J. Ryba —
 J. N. Filčík — Samuel Tešedík — D. Lehotský.
3. Počátky veřejné předškolní výchovy a pedagogická činnost a názory
 J. V. Svobody (Marie Bartušková) 139

Společensko-hospodářské podmínky vzniku ústavů pro děti předškolního věku — Vznik prvních ústavů pro děti předškolního věku v Čechách — Organizace a program opatroven — J. V. Svoboda.

4. Úsilí o reformu školy v letech 1848—49 a pedagogická činnost K. S. Amerlinga 145
 Návrhy na reformu školství — Amerlingův „Návrh pro národní školy“ — Amerling a počátky dívčího školství — Amerlingova Budeč — Reformní návrh Tesařův — Kritika návrhu Exnerova a požadavky českého učitelstva — „Dobrozdání o školství“ J. Kolárára — Další návrhy na reformu školství — Úsilí K. Sabiny o lidovou výchovu.

Kapitola VII. Výchova a vzdělání v českých zemích a na Slovensku v druhé polovině 19. století
 (Ervín Koukal) 155

1. Školské reformy v 60. a 70. letech a reakční zásahy do školství v 80. letech 155
 Konkordát — Školský zákon z roku 1869 — Odpor reakce proti školskému zákonu a školská novela z roku 1883.
2. Školství na Slovensku v druhé polovině 19. století 158
 Boj o slovenskou školu — Školská reforma v roce 1868 — Slovenská gymnasia.
3. Instituce pro předškolní výchovu v druhé polovině 19. stol. (Marie Bartušková) 160
 Rostoucí potřeba výchovných ústavů pro děti předškolního věku — První městská mateřská škola v Praze.
4. Pedagogická činnost a pedagogické názory G. A. Lindnera 162
 Pedagogická činnost G. A. Lindnera — Lindnerovy názory na společnost — Základy Lindnerovy pedagogiky — Lindnerovy názory didaktické — Lindner o učitelském vzdělání — Lindnerův vztah k pedagogickému odkazu minulosti — Význam G. A. Lindnera.
5. Názory Miroslava Tyrše a Otakara Hostinského na estetickou a tělesnou výchovu 170
 Miroslav Tyrš — Otakar Hostinský.
6. Pedagogičtí pracovníci na Slovensku v druhé polovině 19. století 174
 Samuel Ormis — Ján Nemessányi — Ivan Branislav Zoch.

Kapitola VIII. Vývoj školy a pedagogického myšlení v Rusku od 16. století do konce 19. století
 (Ervín Koukal) 176

1. Škola a pedagogika v Rusku od 16. století do 60. let 19. století 176
 Bratrské školy na Ukrajině a Bílé Rusi v 16. a 17. století — Řecko-latinské školy v Moskevském státě v 17. století — Osvětové reformy Petra I. — Založení university v Moskvě — Počátky ruského revolučního hnutí — V. G. Bělinskij, zakladatel ruské revolučně demokratické pedagogiky — Společensko-pedagogické hnutí v 60. letech 19. století.

2. Pedagogický systém K. D. Ušinského	180
Život a pedagogická činnost K. D. Ušinského — Základy pedagogické teorie Ušinského — Cíl a prostředky výchovy — Národnost ve výchově — Věda ve výchově — Náboženství ve výchově — Mravní výchova — Ušinského didaktika — Učebnice — Úloha učitele — Význam Ušinského.	
3. Pedagogická činnost a názory L. N. Tolstého	185
Pedagogická činnost Tolstého — Tolstého názory na výchovu a vyučování — Tolstého učebnice a knihy pro mládež — V. I. Lenin o Tolstém — Význam Tolstého v pedagogice.	
4. Ruští revoluční demokraté o výchově a vzdělání	190
Nikolaj Gavrilovič Černyševskij 190	
Život N. G. Černyševského — Filosofické a politické názory Černyševského — Pedagogické názory Černyševského — Učebnice a literatura pro mládež — Význam Černyševského.	
Nikolaj Alexandrovič Dobroljubov 193	
Život N. A. Dobroljubova — Pedagogické názory Dobroljubovy.	
5. Předškolní výchova v Rusku v druhé polovině 19. století (Marie Bartušková)	195
Vznik „dětských sadů“ — A. S. Simonovičová — E. N. Vodovozovová — E. I. Konradiová.	

Kapitola IX. K. Marx a B. Engels o výchově

(Josef Cach)

1. Karel Marx a Bedřich Engels, zakladatelé vědeckého socialismu	198
Marxismus - revoluční převrat ve vědě — Otázky výchovy a vzdělání v dílech K. Marxe a B. Engelse	
2. Úloha výchovy v životě společnosti a v rozvoji osobnosti	200
Ohraničenost pedagogických názorů před Marxem a Engelsem — Závislost výchovy na hmotných podmínkách života společnosti — Třídní ráz výchovy v třídní společnosti — Úloha výchovy ve vývoji společnosti — Úloha dědičnosti, prostředí a výchovy při utváření osobnosti člověka.	
3. Kritika výchovy v buržoazní společnosti	203
Odraz rozporů kapitalistické společnosti ve výchově — Škola jako nástroj k upevnění třídního panství buržoazie — Vykořisťování dětské práce — Požadavky dělnické třídy v oblasti lidového vzdělání v kapitalistické společnosti.	
4. Úkoly výchovy v socialistické společnosti	207
Všestranný rozvoj osobnosti — Složky výchovy — Úkoly rozumové výchovy — Vědecká teorie polytechnického vzdělání — Úkoly tělesné, mravní a estetické výchovy.	
5. Revoluční význam Marxova a Engelsova učení o výchově a jeho další rozvinutí do začátku 20. století.	211
Počátky vědecké pedagogiky — Otázky výchovy a vzdělání v Pařížské komuně — Rozvinutí Marxova a Engelsova učení o výchově V. I. Leninem na konci 19. století a na začátku 20. století — Boj revolučních socialistů v Německu za rozvinutí Marxova a Engelsova učení o výchově.	

Kapitola X. Škola a buržoazní pedagogika v období imperialismu (Josef Cach)	219
1. Stav lidového vzdělání v imperialistických státech koncem 19. a začátkem 20. století .	219
Hluboký úpadek buržoazie a její kultury v období imperialismu — Charakteristické znaky lidového vzdělání v období imperialismu.	
2. Buržoazní pedagogika v období imperialismu .	223
Celková charakteristika buržoazních pedagogických teorií v období imperialismu — Filosofické základy pedagogických systémů v období imperialismu — Pedocentrismus — Nevědecký základ „pracovní výchovy“ — Projektová metoda — Experimentální pedagogika — Pedologie.	
3. Buržoazní teorie předškolní výchovy v období imperialismu .	229
Celková charakteristika buržoazních teorií předškolní výchovy v období imperialismu — Pedagogická činnost a názory M. Montessoriové.	
Kapitola XI. Škola a pedagogika v českých zemích a na Slovensku koncem 19. a počátkem 20. století (Josef Cach)	233
1. Stav školství v českých zemích a na Slovensku koncem 19. a začátkem 20. století .	233
Hospodářské a politické poměry v českých zemích koncem 19. a počátkem 20. století — Stav lidového vzdělání v českých zemích — Předškolní výchova v našich zemích — Střední a vysoké školství v českých zemích — Školství na Slovensku koncem 19. a počátkem 20. století.	
2. Buržoazní a maloburžoazní pedagogické teorie v českých zemích koncem 19. a začátkem 20. století	239
Krise buržoazní pedagogiky — Představitelé buržoazní pedagogiky — F. Drtina — F. Krejčí — F. Čáda — O. Kádner — J. Úlehla — Pokusy o „volnou výchovu“ v mateřské škole.	
3. Otázky výchovy a vzdělání v českém dělnickém hnutí .	246
Dělnické hnutí v českých zemích v druhé polovině 19. a začátkem 20. století — Průkopníci socialismu o výchově a vzdělání — Učitelé - průkopníci socialismu — Oportunismus a reformismus sociální demokracie v názorech na lidové vzdělání.	
Kapitola XII. Škola a pedagogika v českých zemích a na Slovensku v období buržoazně demokratické republiky (1918—1939) a v letech fašistické okupace (Josef Cach)	255
Kapitalistické Československo v letech 1918—1939 .	255
1. Úsilí o reformu školy v letech 1918—1921 .	256
Vliv Velké říjnové socialistické revoluce a revolučních událostí u nás na učitelstvo a pedagogické pracovníky.	
Vliv Velké říjnové socialistické revoluce a revolučních událostí u nás na studenty středních a vysokých škol — Kladenská socialistická škola — První sjezd českého a slovenského učitelstva v červenci roku 1920.	

2. Buržoazní třídní ráz výchovy a soustavy lidového vzdělání v CSR v letech 1918—1939 260
 Malý školský zákon z roku 1922 — Soustava lidového vzdělání v kapitalistické ČSR - typická dvoukolejná soustava buržoazní školy — Škola ve službách protinárodní a protilidové politiky české a slovenské buržoazie — Stav počátečního vzdělání v CSR v letech 1918—1939 — Stav předškolní výchovy v CSR v letech 1918 až 1939.
3. Buržoazní pedagogika a boj KSC, pokrokových učitelů a pedagogů proti buržoazní škole a pedagogickému reformismu 268
 Pedagogický reformismus a jeho škodlivý vliv — Další představitelé buržoazní pedagogiky — Boj KSC, pokrokového učitelstva a pedagogických pracovníků proti buržoazní škole a pedagogickému reformismu — Pedagogické názory Otokara Chlupa a jeho kritika pedagogického reformismu.
4. Úpadek školy a pedagogiky v českých zemích a na Slovensku v letech fašistické okupace 277
 České země pod protektorátem fašistického Německa. Slovensko pod jařmem fašisticko-klerikálního režimu — Reakční pedagogické teorie německého fašismu a jejich násilné uplatňování — Boj učitelstva proti německému fašismu a jeho českým i slovenským příslušovcům.

Kapitola XIII. Vývoj školy a pedagogiky v SSSR (Josef Váňa) 280

1. Učení V. I. Lenina o komunistické výchově 280
 Tvořivé rozvinutí marxistického učení o výchově a vzdělání Leninem — Leninovo učení o kulturní revoluci — Úkoly komunistické výchovy — O polytechnickém vzdělání — O výchově mládeže v duchu komunistické morálky — Lenin o učiteli — V. I. Lenin o rodinné a o veřejné předškolní výchově.
2. Velká říjnová socialistická revoluce a počátky revoluční přestavby školství v prvních letech sovětského státu (1917—1920) 288
 Velká říjnová socialistická revoluce - počátek nové epochy v dějinách lidstva — První dekrety sovětské vlády v oblasti lidového vzdělání — Boj za provedení dekretů o škole — Zřízení jednotné pracovní školy — Sovětská škola v období zahraniční intervence a občanské války — Leninova řeč na III. sjezdu Komsomolu.
3. Sovětská škola a pedagogika v období obnovy národního hospodářství (1921—1925) a socialistické industrializace (1926—1929) 292
 Úkoly v oblasti lidového vzdělání v souvislosti s úkoly politickými a hospodářskými — Změny v soustavě školství — Obsah a metody školní práce — Komsomol a pionýrská organizace.
4. Sovětská škola a pedagogika v období boje za dovršení výstavby socialistické společnosti, za její upevnění a další rozvoj (1930 až 1941) 295
 Vítězství socialismu v SSSR — Zavedení všeobecně povinné školní docházky — Změny ve struktuře sovětské školy — Rozvoj školství — Zásadní opatření pro zlepšení učebně výchovné práce školy — Rozvoj sovětské pedagogické vědy.

5. Sovětská škola a pedagogika v letech Velké vlastenecké války (1941—1945)	301
Sovětská škola v době války — Změny v učebně výchovné práci školy — Založení Akademie pedagogických věd RSFSR.	
6. Sovětská škola a pedagogika v poválečných letech a v období dovršení výstavby socialismu (1946—1958)	303
Od obnovy národního hospodářství k dovršení socialistické výstavby v SSSR — Etapy rozvoje sovětské školy — Rozvoj výchovně vzdělávací práce v sovětské škole.	
7. Škola a výchova v období rozvinuté výstavby komunistické společnosti	307
Vstup SSSR do nového období — Revoluční přestavba školy a výchovy v SSSR.	
8. Předškolní výchova v SSSR (Marie Bartušková)	310
Stav předškolní výchovy v Rusku před Velkou říjnovou socialistickou revolucí — Rozvoj předškolní výchovy v prvních letech sovětského státu — Boj proti buržoazním přežitkům v názorech na předškolní výchovu — Předškolní výchova v období socialistické výstavby — Perspektivy sovětské předškolní výchovy.	
Kapitola XIV. Nejvýznačnější sovětsští pedagogové (Josef Váňa)	315
1. Pedagogické názory N. K. Krupské	315
Život a činnost N. K. Krupské — N. K. Krupská o komunistické výchově mládeže — Pionýrské hnutí — O předškolní výchově — O vztahu rodiny a školy — O úloze učitele.	
2. Pedagogická činnost a pedagogický systém A. S. Makarenka	322
Život a pedagogická činnost A. S. Makarenka — Základy Makarenkova pedagogického systému — Makarenkův boj proti buržoazním teoriím v pedagogice — Výchova v kolektivu — Výchova k práci — Výchova dětí v rodině.	
3. M. I. Kalinin o komunistické výchově	335
Vztah M. I. Kalinina k pedagogice — M. I. Kalinin o podstatě komunistické výchovy — Výchova nového socialistického člověka — O úloze školy — O úloze učitele.	
Kapitola XV. Výchova a škola v Československu (Karel Angelis)	340
1. Boj o novou výchovu a školu v lidově demokratické ČSR do února 1948	340
Vznik lidově demokratické ČSR — Otázky výchovy a vzdělání v Košickém vládním programu — Obnova a výstavba školství v ČSR po osvobození — Boj za demokratizaci výchovy a školy.	
2. Pedagogické názory Zdeňka Nejedlého	345
Boj Zdeňka Nejedlého o národní a lidovou kulturu — Učitel učitelů — Zdeněk Nejedlý v boji o novou školu.	

3. Výchova a škola v období výstavby socialismu po únoru 1948	349
Význam únorových událostí — Ústava 9. května — Zákon o jednotné škole z roku 1948 — Rozvoj školství v období prvních pěti- letek — Usnesení předsednictva ÚV KSČ o učebnicích — Školský zákon z roku 1953 — Otázky školy na X. sjezdu KSČ — Usnesení ÚV KSČ o zvýšení úrovně a dalším rozvoji všeobecně vzdělávacího školství — XI. sjezd KSČ o úkolech školy v kulturní revoluci — Usnesení ÚV KSČ „O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu.“	
4. Výchova a škola v Československé socialistické republice	356
Vítězství socialismu v ČSR. — Ústava československé socialistické republiky. — Zákon o soustavě výchovy a vzdělání (školský zákon) z r. 1960. — Další úkoly v oblasti výchovy vytyčené XII. sjezdem KSČ.	
Závěr (Josef Váňa)	361
Výchova nového člověka epochy komunismu	364
Rejstřík jmenný	364
Seznam vyobrazení	369

Části týkající se výchovy a školství na Slovensku v kapitolách I, II, VI a VII
zpracoval Peter Vajcik.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
VUT BRNO